

ЄГИПЕТСЬКИЙ ПОЛОН ТА ВИХІД У ПОКАЗІ В.І. КРИЖАНІВСЬКОЇ- РОЧЕСТЕР

Ігор Чорний,

д. філол. н., професор, завідувач кафедри українознавства,
Харківський національний університет внутрішніх справ

Біблійні тексти завжди були невичерпним джерелом натхнення для діячів літератури та мистецтва. Образи натхнених пророків, які безстрашно викривали вади сучасного їм суспільства, рішучих та безстрашних героїв, що відстоювали право свого народу на існування, Ісуса Христа та його полум'яних апостолів, які побудували й ствердили нову віру, знаходили втілення у романах, п'єсах, картинах та статуях. Не стояли осторонь й російська та українська літератури. Показово, що звернення письменників та поетів до Біблії співпадало з буремними, переломними моментами суспільного життя. Такою плідною для літературної рецепції біблійних сюжетів епохою стало, наприклад, Срібне століття – межа XIX – XX ст. Саме на цей період припадає активний етап творчості відомої російської письменниці-окультистки Віри Іванівни Крижанівської-Рочестер (1861–1924).

Серед численної літературної спадщини авторки особливе місце посідає єгипетська диалогія, що складається з романів «Фараон Мернефта» (1888) та «Залізний канцлер Стародавнього Єгипту» (1899), заснованих на біблійних історіях пророка Мойсея та патріарха Йосифа Прекрасного. Тогочасна критика відзначала досить високий рівень історичної достовірності цих творів, а за другий роман Французька Академія навіть удостоїла письменницю звання *L'Officier de L'Academie Française* [1, с. 37]. Таке знання історичних реалій сама письменниця пояснювала тим, що, начебто, вона працює у співавторстві з духом англійського аристократа й поета Дж. Уїлмота, графа Рочестер (1647–1680), який з'являється до неї під час знаходження її у трансі. Однак аналіз текстів історичних творів Крижанівської-Рочестер, зокрема й давньоєгипетської диалогії показує, що вона досить ретельно студіювала

тогочасні історичні джерела та наукові дослідження, що й відбивалося потім у художніх текстах.

Досить цікавим у цьому плані є питання щодо датування у романах Крижанівської-Рочестер початку єгипетського полону та виходу з нього. Оскільки хронологічно «Фараон Мернефта», присвячений Виходу, було написано раніше аніж «Залізного канцлера», то ми почнемо саме з нього. І зараз в науці, що вивчає священну історію, викладену в Біблії, питання про датування Виходу залишається відкритим. Серед російських біблеїстів XIX століття, твори яких могла використовувати Крижанівська-Рочестер, однозначної думки з хронології Виходу не було. Так, А.П. Лопухін вважав, що Мойсей був народжений за часів Тутмоса I, його прийомною матір'ю (в іудейській традиції Термутіс) була царівна і майбутня цариця Хатшепсут, а час Виходу співпадає з правлінням Аменофіса (Аменхотепа) II. Ф. Елеонський дотримувався більш поширеної в науці думки, відносячи Вихід до часів правління Рамзеса II й Мернептаха. Саме цієї, останньої версії, що знайшла обґрунтування у працях німецького єгиптолога Г. Бругша, дотримується й Крижанівська-Рочестер.

«Фараона Мернефта» було написано у 1888 р, за десять років до знахідки археологами мумії фараона Мернептаха. Однак російськомовне його видання вийшло двадцять років по тому. Письменниця могла б виправити хронологію, для чого їй не довелося б докладати значних зусиль. Якихось характерних рис, що відрізняли б правління Мернефта від правління його попередників, тих же царів XVIII династії, яких пропонував як фараонів Виходу А.П. Лопухін, у романі немає. Здається, що для Крижанівської не було важливим, як звали її фараона, що протистояв Мойсеєві. Головне, на нашу думку, було показати конфлікт, що відбувається між законною владою, що втілюється фараоном, і її опонентами – бунтівниками, втіленими у образах Мезу та його найближчого оточення. Цар-мученик і царевбивці – ось основний мотив книги, що нагадує про нещодавні (щодо 1888 г.) події 1 березня 1881 року, коли був убитий Олександр II, і невдалий замах на Олександра III 1 березня 1887 року. Він і визначає трансформацію біблійного сюжету в романі.

Тривалий час у біблеїстиці залишалося дискусійним й питання про те, до якого періоду єгипетської історії можна віднести переселення єврейського народу до Єгипту й управління країною Йосифом. Частина вчених висловлювалася в тому плані, що особистість біблійного патріарха є вигаданою, в цілому символізуючи важку долю іудеїв, або основою для неї послужили міфи про тих або інших єгипетських богів. Однак більшість дослідників усе ж схилилися до того, що описані у Біблії події мали під собою якусь історичну основу. Деякі біблеїсти вбачають схожість Йосифа з Сінухетом, інші знаходять паралелі між ним і древнім мудрецем і архітектором Імхотепом. До середини ХІХ століття в біблеїстиці склалася традиція відносити історію Йосифа до періоду, коли Єгипет знаходився під владою кочівників гіксосів. Ця точка зору обґрунтована в працях таких єгиптологів, як Г. Бругш, У. Бадж, Г. Масперо, Ф. Пітрі.

Крижанівська-Рочестер, спираючись на новітні для свого часу дослідження, віднесла дію роману «Залізний канцлер Стародавнього Єгипту» до епохи гіксосів, вибравши її завершальний етап – період боротьби з чужоземними загарбниками фараонів-засновників ХVІІІ династії. Про серйозну підготовчу роботу письменниці свідчать авторські примітки наприкінці роману, що відсилають читача до численних робіт західних єгиптологів (зокрема, Г. Бругша, Г. Еберса). Взавши їх за основу історичної частини роману і відтворення місцевого колориту, письменниця в цілому вірно описала реалії того часу, зробивши головним конфліктом твору протистояння «свого» й «чужого» – боротьбу єгиптян з загарбниками.

Список використаних джерел:

1. Влодарж Б. Вера Ивановна Крыжановская-Рочестер (Критико-биографические заметки к столетию рождения) [Текст] / Блажей Влодарж // Оккультизм и йога. - 1961. - № 25. - С. 31-65.
2. Крыжановская-Рочестер В. И. Фараон Мернепта / В. И. Крыжановская-Рочестер // Полн. собр. соч. – Издательство Zuma Inc., 2015. – Т.29. – 348 с.
3. Крыжановская-Рочестер, В. И. Железный канцлер Древнего Египта / В. И. Крыжановская-Рочестер // Полн. собр. соч. – Издательство Zuma Inc., 2015. – Т.29. – 348 с.